

Niels Chr. Sidenius

Korporatisme i vor tid?

Korporatismen er af mange blevet erklæret for død, men en del tyder på, at dødsdommen blev afsagt for tidligt. Selv om korporatismen er svækket teoretisk, bekræfter en række analyser dens fortsatte eksistens. EU-samarbejdet har ikke undermineret nationale korporative træk, som både har tilpasset sig det regionale politiske samarbejde og fået næring heraf. Samtidig udvikles korporatisme i EU-sammenhæng, dels på sektorniveau, dels på makroniveau via EU-traktatens socialpolitiske bestemmelser.

Fra midten af 1970'erne til midten af 1980'erne gik korporatisme debatten som et spøgelse gennem store dele af den europæiske politologiske debat. Selv om det allerede i 1979 blev påpeget i den danske og skandinaviske debat, at den korporatistiske skole led af et teoretisk underskud (Heisler, 1979), og at dens begrebsdannelse var vanskelig at anvende i mange lande (jf. Buksti, 1983; Damgaard, 1981), fortsatte skolen alligevel med direkte og især indirekte at påvirke diskussionen om forholdet mellem stat og marked. Denne standhaftighed hang sammen med flere forhold.

For det første lykkedes det i perioder at samle et større antal meget produktive forskere om projekter, der bidrog til at forstå interessemediation samt selve den politiske beslutningsproces i udviklede kapitalistiske samfund. Her kan i første række henvises til det projekt om *Organization of Business Interests*, der blev initieret af Philippe C. Schmitter og Wolfgang Streeck (1981). For det andet lykkedes det at afkoble korporatismebegrebet fra samfundets makroniveau og påpege dets nytte i analyser på mesoniveau og mikroniveau. Analyser af korporatisme fokuserede med andre ord ikke længere på interaktionen mellem meget aggregerede interesser i - typisk - overordnede samfundsøkonomiske spørgsmål, men på samspillet inden for afgrænsede sektorer

eller den direkte relation mellem virksomheder og statsapparat (Cawson, 1985; 1986). For det tredje havde det også betydning, at den realiserede korporatisme i især mindre europæiske lande blev tillagt en betydelig del af æren for disse landes evne til at forene økonomisk omstilling med politisk stabilitet (Katzenstein, 1985) - selv om omfanget af økonomisk omstilling af andre blev mere end anfægtet (Olson, 1982). Endelig kan man ikke se bort fra, at det netværksbegreb, der blandt andet anfægtede korporatismebegrebets frugtbarhed samtidig kastede en livline til det i form af begrebet *policy communities*, der i nogen grad blev anvendt på de samme fænomener som tidligere korporatismebegrebet (jf. Marsh og Rhodes, 1992; Jordan, 1981; 1984; 1990; Jordan og Schubert, 1992). Og ligeledes betød det et længere liv til korporatismebegrebet, at det kunne relateres til den interesse for samfundsmæssige institutioner, der tog til fra midten af 1980'erne (jf. March og Olsen, 1984; 1989; Zysman, 1983).

I forhold til korporatismebegrebet kunne disse teoretiske udviklinger opfattes som kunstigt åndedræt, der hverken var hensigtsmæssig eller havde succes. Liberaliseringen af større dele af de nationale økonomier, hvorunder flere lande opgav traditionelle statslige styrkepositioner, EF's Indre Marked projekt samt

Niels Chr. Sidenius

Korporatisme i vor tid?

Korporatismen er af mange blevet erklæret for død, men en del tyder på, at dødsdommen blev afsagt for tidligt. Selv om korporatismen er svækket teoretisk, bekræfter en række analyser dens fortsatte eksistens. EU-samarbejdet har ikke undermineret nationale korporative træk, som både har tilpasset sig det regionale politiske samarbejde og fået næring heraf. Samtidig udvikles korporatisme i EU-sammenhæng, dels på sektorniveau, dels på makroniveau via EU-traktatens socialpolitiske bestemmelser.

Fra midten af 1970'erne til midten af 1980'erne gik korporatisme debatten som et spøgelse gennem store dele af den europæiske politologiske debat. Selv om det allerede i 1979 blev påpeget i den danske og skandinaviske debat, at den korporatistiske skole led af et teoretisk underskud (Heisler, 1979), og at dens begrebsdannelse var vanskelig at anvende i mange lande (jf. Buksti, 1983; Damgaard, 1981), fortsatte skolen alligevel med direkte og især indirekte at påvirke diskussionen om forholdet mellem stat og marked. Denne standhaftighed hang sammen med flere forhold.

For det første lykkedes det i perioder at samle et større antal meget produktive forskere om projekter, der bidrog til at forstå interessemediation samt selve den politiske beslutningsproces i udviklede kapitalistiske samfund. Her kan i første række henvises til det projekt om *Organization of Business Interests*, der blev initieret af Philippe C. Schmitter og Wolfgang Streeck (1981). For det andet lykkedes det at afkoble korporatismebegrebet fra samfundets makroniveau og påpege dets nytte i analyser på mesoniveau og mikroniveau. Analyser af korporatisme fokuserede med andre ord ikke længere på interaktionen mellem meget aggregerede interesser i - typisk - overordnede samfundsøkonomiske spørgsmål, men på samspillet inden for afgrænsede sektorer

eller den direkte relation mellem virksomheder og statsapparat (Cawson, 1985; 1986). For det tredje havde det også betydning, at den realiserede korporatisme i især mindre europæiske lande blev tillagt en betydelig del af æren for disse landes evne til at forene økonomisk omstilling med politisk stabilitet (Katzenstein, 1985) - selv om omfanget af økonomisk omstilling af andre blev mere end anfægtet (Olson, 1982). Endelig kan man ikke se bort fra, at det netværksbegreb, der blandt andet anfægtede korporatismebegrebets frugtbarhed samtidig kastede en livline til det i form af begrebet *policy communities*, der i nogen grad blev anvendt på de samme fænomener som tidligere korporatismebegrebet (jf. Marsh og Rhodes, 1992; Jordan, 1981; 1984; 1990; Jordan og Schubert, 1992). Og ligeledes betød det et længere liv til korporatismebegrebet, at det kunne relateres til den interesse for samfundsmæssige institutioner, der tog til fra midten af 1980'erne (jf. March og Olsen, 1984; 1989; Zysman, 1983).

I forhold til korporatismebegrebet kunne disse teoretiske udviklinger opfattes som kunstigt åndedræt, der hverken var hensigtsmæssig eller havde succes. Liberaliseringen af større dele af de nationale økonomier, hvorunder flere lande opgav traditionelle statslige styrkepositioner, EF's Indre Marked projekt samt

den fremrullende globalisering af økonomien pegede på korporatismen som en institution, der modvirkede omstilling på alle niveauer. Dette synspunkt er blandt andet fremført af Leif Lewin, især med sigte på svenske forhold, men også mere generelt. Lewins synspunkt er i kort form, at korporatismen politisk og moralsk har udtømt sine muligheder, at staten på samme måde som kapitalismen præges af opløsningstendenser, og at den traditionelle fagbevægelse er blevet betydeligt svækket - og derfor blev korporatismen forvandlet til "... en övertung, nationell samordning som tvärtom hindrade förändring, en sorts social betongklump" (Lewin, 1992: 121-124, citat p. 124; 1994). Mere generelt præsenteres dette synspunkt også af den opfattelse, at der ikke længere er grundlag for en "organiseret kapitalisme" (Lash og Urry, 1987).

Og så er spørgsmålet alligevel, om ikke korporatismens dødsattest blev udskrevet for hurtigt. Om der med andre ord ikke kun var tale om en tilstand af skindød, således at Schmitters proklamation "Corporatism is dead! Long live corporatism!" alligevel kommer til at give mening (Schmitter, 1989). Det forekommer paradoksalt, når spørgsmålet overhovedet kan formuleres i dagens internationaliserede og grænsenedbrudte samfund, fordi korporatisme traditionelt blev knyttet til nationalstaten og keynesiansk økonomisk politik. Korporatismen fandtes på nationalt niveau, hvor den både forudsatte og blandt andet fik sin styrke fra statens ressourcer og beslutningskompetence, og EU's stigende indflydelse reducerer denne beslutningskompetence - uden at EU som projekt kan lignedes med udviklingen af en egentlig stat. Ud fra denne logiske tankegang skulle EU på en og samme tid underminere national korporatisme og etablere et mere pluralistisk politisk system på

overnationalt niveau (jf. Streeck og Schmitter, 1991).

Der er imidlertid flere tegn på, at denne logiske sammenhæng ikke holder, og i hvert fald ikke uden betydelige modifikationer. Det følgende belyser tre sammenhørende problemstillinger, der relaterer sig til både det overnationale EU-niveau og til det nationalstatslige niveau. Den første problemstilling er, om der (alligevel) udvikles korporative træk i EU, og den undersøges gennem interaktionen mellem organiserede interesser på europæisk niveau og EU's institutioner. Svaret er, at der foregår en korporativ udvikling i EU. Den anden problemstilling vedrører korporatismens tilstand på nationalt niveau under EU-projektets udvikling: Undermineres korporatismen rent faktisk, eller fortsætter den i eventuelt modificeret form? Især med henvisning til Danmark og Østrig er svaret, at national korporatisme kan overleve. Den sidste problemstilling belyser spørgsmålet, om den nationale korporatisme ligefrem styrkes af EU's politiske udvikling, og her er svaret svaret ligeledes bekræftende, om end nok mere usikkert.

Inden de tre problemstillinger analyseres - og her knyttes de to sidste sammen - er det imidlertid nødvendigt kort at ridse nogle træk i korporatismebegrebets udvikling op og samtidig mere overordnet belyse spørgsmålet, om korporatisme på EU-niveau er mulig. Der tilsigtes ikke hermed en detaljeret teoriehistorisk gennemgang (jf. hertil Williamson, 1989), men det forsøges at fremdrage et par pointer i striden om korporatismebegrebet.

Korporatismebegrebet: udvikling og anvendelse

Philippe C. Schmitter gav i 1974 begrebet korporatisme dets nyklassiske defi-

inition og præciserede samtidig dets forskellighed fra interessepolitik under liberalisme, "monisme" og syndikalisme. Der er naturligvis tale om idealtyper, og korporatisme og pluralisme deler en række grundlæggende antagelser, herunder om interesseorganisationers stigende betydning (Schmitter, 1974/1979: 13-17). Definitionen inddrager otte elementer, som alle trækker i retning af en betydelig koncentration, centralisering og hierarkisering blandt interesseorganisationerne, hvilket afspejler sig i statsgodkendelse og repræsentationsmonopol. Er denne udvikling drevet igennem nedefra, er der tale om samfundskorporatisme, mens et vidtgående statsligt initiativ fører til betegnelsen statskorporatisme (Schmitter, 1977/1979: 66-67).

Mere interessant end at belyse hvert af de otte elementer er det at konstatere, at de tilsammen fokuserer ensidigt på blot den ene dimension af det, der blev det alment benyttede korporatismebegreb, nemlig interessemediering. Sondringen går mellem interessemediering, der enten kan være pluralistisk eller korporatistisk, og politisk beslutningstagen, der kan være præget af *pressure* eller af *concertation*. Korporatisme er således en bestemt måde at strukturere en del af den politiske proces på, nemlig den måde, hvorpå organisationer formulerer, aggregerer og indfører interesser i den politiske proces, men også den anden vej rundt: Hvordan interesser læres og påføres organisationens medlemmer, altså et social kontrol aspekt. Tilsvarende er *concertation* den måde, hvorpå interesseorganisationer inddrages som nødvendige forhandlingspartnere, når offentlig politik formuleres og implementeres - ultimativt i form af selvregulering eller *private interest government* (Schmitter, 1981: 295; 1982: 262-263; jf. Sidenius, 1984: 147).

Selv er Schmitter for så vidt klar nok, idet han angiveligt anvender termen korporatisme alene om dimensionen interessemediering, og det er da også typisk data fra forskellige landes institutionelle struktur for interessemediering, der udgør den empiriske ballast i hans analyser. Men i den teoretiske bestræbelse på indirekte at besvare spørgsmålet "Korporatisme - og hvad så?" er han med til at skabe en grundlæggende teoretisk uklarhed:

"Now corporatism as interest intermediation and corporatism as policy formation are neither theoretically nor empirically synonymous. One can exist without the other.../There is, nevertheless, considerable evidence of an elective affinity, if not a strong element of historical causality, between the corporatization of interest intermediation and the emergence of 'concerted' forms of policymaking" (Schmitter, 1981: 296).

Det afgørende spørgsmål til citatets anden del er, om det også empirisk forholder sig sådan, at en bestemt institutionel struktur for interessemediering betinger en særlig måde at formulere politik på. For at besvare dette spørgsmål er det relevant at se på de empiriske analyser, der udsprang af projektet *The Organization of Business Interests* fra 1981. Forinden er det dog nødvendigt at omtale den umiddelbare teoretiske udvikling af korporatismebegrebet, primært repræsenteret ved Alan Cawson.

Cawson forstår grundlæggende korporatisme på samme måde som Schmitter, faktisk understreger han endnu skarpere sammenhængen mellem korporatisme og *concertation* (Cawson, 1985: 8; 1986: 70-71); men han ser, at begrebet som dækkende fænomener på makroniveau er ved at miste sin relevans. Derfor anvendes begrebet mesokorporatisme, der refererer til "... the fusion of the processes of in-

terest representation, decision-making and policy implementation with respect to a more restricted range of issues than the 'system-steering' concerns of macro-corporatism" (Cawson, 1985: 11). Tilsvarende udvikles begrebet mikrokorporatisme til at dække de tilfælde, hvor aftaler hverken forhandles på makro- eller mesoniveau, men tværtom indgås mellem dele af statsapparatet og enkeltvirksomheder, typisk store og markedsdominerende virksomheder (Cawson, 1985: 15-18).

Denne begrebsudvikling kan man vælge at vurdere som et opportunistisk forsøg på at redde et begreb og dets fortalere en plads i den akademiske diskussion; men man kan også se det som et seriøst forsøg på at få hold på nogle politiske og institutionelle problemstillinger, der i stigende grad fra midten af 1980'erne også blev taget op under overskriften policy netværk. Metodisk og forskningsstrategisk har det foreslåede niveauskifte klare konsekvenser. Fokus fjernes fra overordnede forhandlinger mellem arbejde, kapital og stat, der i 1970'erne typisk vedrørte indkomspolitik, over mod sektorer og brancher - og dermed også mod fællestræk i sektorer på tværs af landegrænser, hvor interessen tidligere havde været rettet mod nationale træk på tværs af sektorgrænser.

Den overordnede beskrivelse af projektet *The Organization of Business Interests* (Schmitter og Streeck, 1981) rummer en række spændende betragtninger over erhvervsorganisationer og deres politiske aktivitet, selv om der også er tale om et betydeligt omfang af deduktion og vidtgående generalisering. Siget er at belyse såvel *logic of membership* som *logic of influence*, der noget forsimplet kan sættes lig med den ovenfor omtalte interessemediering og politisk be-

slutningstagen; men hovedvægten ligger klart - som i øvrigt hos Schmitter - på at belyse den ene dimension, logic of membership. Det harmonerer godt med projektets overordnede tese, nemlig at organiserede erhvervsinteresser spiller en betydelig rolle i de vesteuropæiske landes økonomi og politik. Men projektet intenderer også at belyse erhvervsorganisationens konsekvenser for policy, herunder hvordan og i hvilken udstrækning erhvervslivets selvregulering udvikles (Schmitter og Streeck, 1981: 28-32).

Interessen for strukturelle, institutionelle og politiske forhold i økonomiske sektorer kombineret med nødvendigheden af empirisk at kortlægge erhvervsorganisationers domæner, interesser og politiske deltagelse førte i årene fra midten af 1980'erne til et større antal bøger og artikler (blandt andet Cawson *et al.*, 1990; Grant, 1989; Grant *et al.*, 1988). Forskningsstrategisk var denne indsats utvivlsomt nødvendig - selv om der kan spørges, om alle detaljerede analyser nu også var lige nødvendige - og studierne kan ikke ydes retfærdighed her. Tværtimod vil vi i denne sammenhæng alene fremhæve en enkelt ting: De mange publikationer indeholder ikke det mest nødvendige, nemlig den afklarende og samlede præsentation og diskussion af korporatismen som empirisk fænomen og teoretisk genstand. Det har nok flere årsager, hvoraf en er særlig vigtig her.

En af de meget analyserede industrier var den kemiske industri, hvilket giver god mening på grund af dens økonomiske betydning og strategiske placering. Resultaterne er imidlertid ret nedslående for den korporatistiske skole, først og fremmest fordi "... associations are not the principal instrument of industry regulation and of business relations with government"; i stedet betones den enkelte

virksomheds rolle som politisk aktør (Martinelli og Grant, 1991: 272). Altså exit mesokorporatisme. Dernæst viser det sig, at inden for denne meget vigtige industri tenderer sektorvariabler at være vigtigere end landevariabler i de fleste politiske spørgsmål (1991: 275). Derfor også exit makrokorporatisme. Med andre ord:

“This is not the century of neocorporatism in chemicals: Basic elements of the neocorporatist model, such as intervention, intermediation and incorporation, are not well developed, and there are many features of the industry and its political circumstances which are distinct from the neocorporatist model” (1991: 284).

Det betyder ikke, at erhvervsorganisationer ikke kan indtage en væsentlig rolle i styringen af andre sektorer end den kemiske (jf. eksempelvis Streeck og Schmitter, 1985); men det teoretiske perspektiv åbnes i de følgende år betydeligt, blandt andet med anvendelse af begrebet *governance* (Campbell *et al.*, 1991; Hollingsworth *et al.*, 1994). Imidlertid har debatten om national korporatisme knapt mistet sin intensitet, før spørgsmålet om korporatisme på EF-niveau rejses, og i den diskussion er det Schmitter og Streeck, der fremfører det benægtende svar.

Er EU-korporatisme mulig?

Der bliver først i midten af 1980'erne taget hul på spørgsmålet, om korporatismebegrebet er anvendeligt på EF-niveau. Svaret er ganske negativt. Der er således ikke tegn på hverken en korporatistisk interessemediering eller politisk beslutningstagen på europæisk niveau, hvilket selvsagt ikke udelukker politiske arrangementer mellem organisationer og EF-Kommissionen (Sargent, 1985b). Konsistent med dette synspunkt øges interes-

sen for at analysere lobbyismen i forhold til EF's institutioner (Mazey og Richardson, 1993; Pedler og Schendelen, 1994; Schendelen, 1993), og der sætter sig i den politologiske diskussion den opfattelse, at euro-organisationerne er ressourcemæssigt og politisk svage (Sargent, 1985a; Grant, 1993; McLaughlin og Jordan, 1993) - underforstået, at de ikke kan indgå som aktører i en korporativ struktur.

Det afgørende indlæg til fordel for det synspunkt, at EU er liberalistisk og ikke korporatistisk leveres imidlertid af Streeck og Schmitter (1991). Sammenlignet med nationale forhold er interesserepræsentation på europæisk niveau "... more organizationally fragmented, less hierarchically integrated, more internally competitive, and with a lot less control vested in peak associations over its affiliates or in associations over its members" (1991: 136). Der er flere, sammenhængende, grunde hertil. Blandt dem er fraværet af en aktiv interventionistisk stat, der kan have en institutionaliserende effekt på både arbejdere og arbejdsgivers deltagelse i en mere centraliseret forhandlingsstruktur, og det kan igen forklares med eksistensen af et stærkt og meget vigtigt centrifugalt center i EU, nemlig Ministerrådet (1991: 139, 142).

Ifølge Streeck og Schmitter er der en række forhold, der gør det utænkeligt, at neokorporatisme bliver fremmet på nationalt eller på EU-niveau. Blandt andet fører øget differentiering af sociale strukturer og kollektive aktører, svindende markedsstabilitet og øget pres på virksomheder for at være fleksible på alle områder samt ændrede interesseorganisationsroller og strukturer til en udhuling af grundlaget for makrokorporatistiske kompromisser (1991: 146-148). Tilsvarende er det muligt at pege på forhold,

der ville øge mulighederne for korporativ politik - hvis de vel at mærke fandtes på EU-niveau: en europæisk centralbank, centraliserede kollektive forhandlinger mellem kapital og arbejde samt større overensstemmelse mellem nationale arbejdsmarkedssystemer (1991: 157).

Streeck og Schmitters synspunkter kom i den efterfølgende debat om EU-korporatisme eller ej nok til at stå skarpere, end deres formuleringer egentlig lagde op til. Ret beset beskæftigede de sig alene med makrokorporatisme - som de udelukkede nationalt og i EU, håde nu og i fremtiden - men de åbnede for en i hvert fald midlertidig fortsættelse af mesokorporative arrangementer. Reelt kom indlægget i stor udstrækning til at bekræfte det, alle mente omkring 1990, nemlig at begrebet makrokorporatisme var ufrugtbart og fænomenet ikke-eksisterende; men samtidig gled artiklen reelt af på det langt mere interessante spørgsmål om mesokorporatisme som begreb og fænomen. Dette forekom måske ekstra provokerende, fordi analysen i væsentlig udstrækning forholdt sig deduktivt og ikke empirisk til sin genstand. Spørgsmålet var mere blevet, om korporatisme kunne tænkes på EU-niveau, end om den faktisk fandtes der.

Af flere grunde ændres Streeck og Schmitters traditionsbestemte position i de følgende år. Under fastholdelse af det overordnede synspunkt - makrokorporatisme på EU-niveau er umulig - sker der en ændring på to områder. Manglen på et "... coherent Euro-polity tends to shape the corresponding system of Euro-interest intermediation in a distinctively pluralistic direction" (Traxler og Schmitter, 1995: 200); men udsigten til, at korporatisme kan udvikles i bestemte økonomiske sektorer fremstår mere positivt end tidligere, og synspunktet er nu relateret til en te-

matisering af EU-politik: Regulering eller ikke-regulering samt til et perspektiv om fremkomsten af korporatisme i territorielle arrangementer (1995: 201, 210-213). Det er dog ikke fuldstændig klart, om Schmitter og Traxler her tænker på korporatistisk interessemediering eller alene på politisk beslutningstagen (jf. 1995: 212).

Den anden ændring er mere vidtgående, fordi den grundlæggende opløser korporatismemodellens sammenhæng mellem interessemediering og politikdannelse. Det udtrykkes gennem en række nationale eksempler, men også mere generelt: "Most disconcertingly, the associational properties and the decision-making characteristics did not co-vary in some instances" (Schmitter og Grote, 1997: 4). I sig selv er opmærksomheden på fraværet af denne sammenhæng ikke ny (jf. Schmitter, 1989: 65); men den mere generelle konstatering af, at bestemte organisatoriske strukturer ikke empirisk er en forudsætning for, at organiserede interesser kan inddrages omfattende i formulering og især implementering af politik har stor betydning. Teoretisk bryder det for det første med det særlige kendetegn ved korporatisme (jf. Cawson, 1985: 8; 1986: 70-71) og for det andet med den overordnede forklarende intention i den korporatistiske skole - sammenhængen mellem socio-økonomisk organisering og den politiske proces. Dette berettiger i sig selv, at spørgsmålet om korporatisme på EU-niveau rejses mindre deduktivt og mere empirisk end hidtil.

Den mudrede EU-virkelighed

EU's politiske processer kan sættes i korporatistisk lys på flere måder. Her vælger vi at se på de institutionelle rammer og på makro- eller mesokorporati-

stiske fænomener. Hensigten er overordnet at belyse den politisk-institutionelle mangfoldighed, der kendetegner det aktuelle EU-samarbejde.

Den oprindelige ramme for at inddrage økonomiske og sociale grupper i EF's beslutningsproces var Det Økonomiske og Sociale Udvalg (Folketingets EU-Oplysning, 1997: artikel 257-262). Udvalget blev nok oprindeligt set i en korporativ sammenhæng, men det har altid spillet en meget lille rolle i EU-politik; og selv om tilblivelsen af Det Sociale Charter er et eksempel på indflydelse, har andre og lignende institutioner i perioder haft langt større vægt (Nugent, 1989: 186-187; Nedergaard, 1994: 267-268; Greenwood, 1997a: 48-49). Formelt hænger udvalgets lille indflydelse sammen med, at det kun har rådgivende status, og endnu mere med, at dets medlemmer nok er repræsentanter for forskellige grupper, men ikke må være bundet af nogen instruktion (Folketingets EU-Oplysning, 1997: artikel 257-258). Selv om udvalget kan indhente udtalelser fra euroorganisationer (Folketingets EU-Oplysning 1997: artikel 259), har det ikke generelt fungeret som kanal for disse organisationers indflydelse. Tilsvarende negativt gennemslag for korporatisme findes i forbindelse med Den Stående Beskæftigelseskomite, der blev nedsat i 1968, og de Trepartskonferencer, der blev afholdt i en periode i 1970'erne (Gorges, 1996: 120-137).

EU's komitesystem udgør potentielt en ramme for korporatisme, idet komiteerne typisk inddrager økonomiske interesser, der i en national sammenhæng har været eller er parter i korporative relationer. Interessen retter sig ikke mod arbejdsgrupper under Ministerrådet, for de befolkes af nationale bureaukrater (jf. Westlake, 1995), men mod udvalg under Kommis-

sionen. Af samme grund som netop nævnt er forvaltnings- og forskriftskomiteerne ikke voldsomt interessante, det er derimod Kommissionens ekspertgrupper, der har til formål at forberede de politiske beslutninger (Nedergaard, 1994: 158-169).

Ekspertgruppernes korporative potentiale afhænger af deres placering i beslutningsprocessen og dermed af deltagerne. De forberedende komiteer samler typisk højt kvalificerede deltagere, der ikke refererer til lande eller interesseorganisationer, mens ekspertkomiteer typisk består af deltagere fra de relevante nationale ministerier (Nedergaard, 1994: 164-165). Disse to komitetyper muliggør en vis repræsentation af nationale interesser via den nationale kanal (Greenwood, 1997a: 41), men næppe egentlig korporatisme. Den skal i stedet snarere søges i forbindelse med de konsultative komiteer, der kommer ind efter ekspertkomiteerne. Herigennem inddrages et meget stort antal repræsentanter for sektorinteresser i Kommissionens beslutningsproces, oftest på basis af, at de er udpeget af en euroorganisation (Nugent, 1989: 68; Nedergaard, 1994: 165; Greenwood, 1997a: 41). Tilsvarende inddrages sektor- og ekspertinteresser i betydeligt omfang i standardiseringskomiteer, der formelt oprettes under uafhængige organisationer, men faktisk arbejder på at fremme EU-målsætninger vedrørende frihandel. Disse komiteer er ikke sammensat ensartet, men i nogle har industriinteresser en dominerende placering (Nedergaard, 1994: 106; Greenwood, 1997a: 41-42).

Arbejdet i og udviklingen af disse komiteer er ikke belyst systematisk og over tid, hvorfor der ikke er belæg for skarpe konklusioner. Komiteerne giver basis for spørgsmål vedrørende forholdet mellem politikere, embedsmænd og (især) er-

hvervsinteresser og vedrørende national versus EU-niveauets indflydelse på (ofte) tekniske afgørelser, der kan have videregående politisk betydning (Bundgaard-Pedersen, 1995; 1997). Men private interessers deltagelse i komitesystemet synes at være så forskelligartet og mangfoldigt, at det næppe er et godt eksempel på korporatisme på EU-niveau; og i øvrigt synes komiteer med nationale embedsmænd at have større indflydelse end komiteer med alene private interesserepræsentanter (Gorges, 1996: 26).

Institutionelt har udviklingen på det sociale område størst betydning i relation til en mere direkte inddragelse af organisationerne på EU-niveau (jf. for eksempel Cram, 1997). Fra Fællesaktens artikel 118B, der taler om overenskomst-mæssige forbindelser på EU-niveau, over Maastricht-traktatens tilføjelse af Den Sociale Protokol samt den tilknyttede Aftale herom (Christoffersen, 1992: 119-131), til Amsterdam-mødets indkorporering af disse bestemmelser i traktatteksten er der formelt en klar udvikling i korporatistisk retning. Amsterdamtraktatens artikel 136-145 skaber således et både tydeligere grundlag og - med Englands deltagelse i det socialpolitiske samarbejde - et bredere anvendelsesområde (jf. Folketingets EU-Oplysning, 1997: 68-71).

Det socialpolitiske samarbejde indebærer blandt andet, at Kommissionen skal fremme konsultationen af arbejdsmarkedets parter på EU-niveau samt lette deres indbyrdes dialog. Samtidig får arbejdsmarkedets parter mulighed for at udtale sig om retningslinjer for og indhold i forslag, og de kan ønske sammen - inden for en angivet tidsramme - at indgå en overenskomst på fællesskabsplan, der funktionelt ekvivalerer en direkte EU-beslutning (artikel 138 og 139; jf. Falkner, 1997: 5). Den korporative virkning af

EU-samarbejdets sociale bestemmelser afhænger naturligvis af de sociale aktørers strategier og samspil (jf. Dølvik, 1997: 3); men der er ikke tvivl om, at bestemmelserne skaber en gunstig ramme herfor, hvilket måske også gælder den senere bestræbelse mod en beskæftigelsespolitik (jf. Falkner, 1997: 8-9; Folketingets EU-Oplysning, 1997: 65-66).

Det er ikke et stort antal policyområder, der trækkes frem, når synspunkterne om en udstrakt grad af korporatisme skal begrundes. Det mindst vægtige eksempel for den opfattelse, at EU-samarbejdets sociale bestemmelser fremmer korporatisme, er direktivet i 1994 om europæiske samarbejdsudvalg (*European Works Council Directive*), det mest vægtige er aftalen om forældreorlov fra november 1995 (*Euro Agreement on Parental Leave*).

I begge tilfælde viste det sig, at den nye institution med beslutninger i Ministerrådet med kvalificeret flertal fremmede forhandlinger mellem de afgørende sociale parter på europæisk plan: UNICE (*Union of Industrial and Employers' Confederations of Europe*), ETUC (*European Trade Union Confederation*) og CEEP (*European Centre of Public Enterprises*). I forbindelse med forhandlingerne om en aftale om europæiske samarbejdsudvalg sprang ETUC fra, selv om organisationen traditionelt har ønsket sådanne forhandlinger - til forskel fra modparten UNICE. ETUC's strategi var at opnå en bedre regulering gennem et direktiv end gennem en aftale, og det lykkedes (Dølvik, 1997: 11-18). Vedrørende reguleringen af forældreorloven accepterede UNICE at forhandle en aftale færdig, under hensyn til den netop indhøstede erfaring med flertalsbeslutninger, og det samme gjorde ETUC for at demonstrere, at det var muligt at indgå sektoroverskridende aftaler på EU-niveau (Falkner,

1996a; 1996b; 1996c; 1997; Dølvik, 1997).

I begge eksempler er de deltagende organisationer europæiske og sektoroverskridende, hvorved de formelt matcher kravet til en (makro)korporatistisk interessemediering. Organisationernes institutionaliserede rolle i form af bestemmelserne om en social dialog (som nævnt nu inkorporeret i Amsterdam-traktaten) har medført, at UNICE har fået et begrænset mandat til at forhandle med ETUC (Greenwood, 1997: 107), mens ETUC er gået længere i retning af at træffe kvalificerede flertalsbeslutninger i spørgsmål vedrørende europæiske forhandlinger (Dølvik, 1997: 57-65). Videre i samme retning trækker, at EU-Kommissionen (og Ministerrådet) reelt har givet de tre omtalte organisationer en næsten monopol-lignende status med hensyn til at deltage i den politiske proces. Ganske vist er flere organisationer berettiget til at deltage i forudgående konsultationer, men de tre organisationer fik - mod andre organisationers protest - mulighed for selv at forhandle aftalen om forældreorlov (Falkner, 1996c: 11-14; 1997: 6). Samlet taler dette for en positiv vurdering af mulighederne for korporatisme på EU-niveau (jf. Dølvik, 1997: 67). - Senest er der i juni 1997 indgået en aftale om deltidsarbejde (Dansk Industri, 1997b: 28), som dog ikke kan bedømmes her.

Rækkevidden af vidnesbyrdene om makrokorporatisme på EU-niveau kan imidlertid problematiseres. Direktivet om europæiske samarbejdsudvalg er uhyre beskedent (Streeck, 1997: 18) - og tilsyneladende yderligere udvandet gennem lokale frivillige aftaler i nogle danske multinationale selskaber (*Mandag Morgen*, 1997: nr. 27) - og noget tilsvarende gælder indholdet i den kollektive aftale om forældreorlov, hvis betydning primært

ligger i selve dens eksistens (Falkner, 1996c: 6). Samtidig må en meget positiv vurdering af EU's socialpolitik som generator for korporatisme på EU-niveau (primært repræsenteret af Falkner) også tage i betragtning, at det på en række andre og tungere sociale områder ikke endnu er lykkedes at komme igennem med direktiver eller kollektive aftaler på EU-niveau (Dølvik, 1997: 67). Og tilsvarende skal det bemærkes, at EU's socialpolitik ikke drejer sig om de mere vidtgående spørgsmål lønforhold og organisering (Falkner, 1996b: 204) for slet ikke at tale om ejendomsrettigheder (jf. Streeck, 1997: 19). Makrokorporatismen på EU-niveau har således ikke den tyngde, som den havde på nationalt niveau, da den her handlede om indkomspolitik.

Sammenlignet med eksemplerne på makrokorporatisme, hvis substantielle rækkevidde som nævnt kan problematiseres, er eksemplerne på mesokorporatisme mere vægtige og entydige. Teoretisk har blandt andet Schmitter bevæget sig i retning af at anerkende mesokorporatistiske muligheder på EU-niveau (jf. Traxler og Schmitter, 1995), og empirisk har især Justin Greenwood argumenteret for eksistensen af mesokorporatistiske arrangementer. Det sker såvel gennem en afvisning af den generelle påstand om, at euro-organisationerne er svage (Greenwood, 1997a, 1997b), som gennem en påvisning af mesokorporatistisk (farmaceutisk industri) og mikrokorporatistisk (bioteknologisk og forbrugerelektronisk industri) interessemediering og politisk beslutningstagen (Greenwood og Ronit, 1992; Cawson, 1992).

Stillet ved siden af EU-systemets fragmentering og den udbredte lobbyisme peger ovenstående i retning af, at interessemediering og politisk beslutningstagen på EU-niveau er yderst forskelligartet og

ikke støtter ét bestemt scenario (jf. Dølvik, 1997: 78). Det er derfor ikke frugtbart at søge efter en samlende beskrivelse af organisering og institutionalisering på alle policy områder; men forskelligheden berettiger heller ikke en dominerende anvendelse af begrebet pluralisme. Traktatmæssige ændringer - de sociale bestemmelser knyttet til Maastricht-traktaten - synes at have indvirket på såvel interesse-mediering som politisk beslutningstagen på EU-niveau (Falkner 1997: 10). Det er dog næppe muligt specifikt at prognosticere en spill-over effekt fra socialpolitikken til andre policy områder.

Konsekvenser for national korporatisme

EU har i de senere år har fået større kompetence på flere områder, og der er tale om en bevægelse hen imod større politisk integration. Ud fra klassisk neofunktionalistisk teori indebærer en politisk integrationsproces, at forskellige områders politiske aktører overfører deres loyalitet og politiske aktivitet til det "nye center" (Haas, 1958: 16). Selv om teorien måske forudsætter, at det nye centers institutioner har mere kompetence i forhold til nationalstaterne, end EU i øjeblikket har over for medlemslandene, så er den logiske forventning, at interesseorganisationer vil lægge mere og mere vægt på organisering og politik på EU-niveau. Ud fra en betragtning om, at den politiske integration er et nul-sum-spil, er det nærliggende at formode, at den korporatisme, der udvikles på EU-niveau, modsvares af mindre korporatisme på nationalt niveau. Dette ville være i overensstemmelse med synspunktet om korporatismens forfald, der blev refereret i indledningen.

Virkeligheden lever imidlertid ikke op til en sådan formodning. I flere vesteuro-

pæiske lande er der en række tegn på, at korporative træk genoplives eller indføres, også på makroniveau (Falkner, 1996a; Schmitter og Grote, 1997). Alle eksempler er ikke lige overbevisende, men samlet tegner de et billede af en udvikling med konvergerende træk, som dog hverken er ensartet i proces eller i resultat. Forholdene i to lande - Østrig og Danmark - skal omtales lidt nærmere.

Østrig har om noget land været paradeeksemplet på korporatisme (jf. Katzenstein, 1985), og man kunne så forvente, at korporatismen blev undermineret gennem medlemskabet af det mere liberalistiske EU. Sådan blev medlemskabet dog ikke forberedt frem til den 1. januar 1995, og udviklingen siden er heller ikke gået i den retning. Østrigs "... distinct corporatist code of compromise and consensus..." har fastlagt muligheder og retning for nødvendige forandringer i det korporative systems funktioner, konkret en bevægelse fra efterspørgselsorienteret til udbudsorienteret korporatisme. Den keynesianske fokusering på aggregeret efterspørgsel og priser er afløst af politik, der retter sig mod erhvervsuddannelser, miljømæssig bæredygtig produktion og strukturpolitik. Hverken globalisering eller regional integration synes derfor at svække den østrigske korporatisme, om end den ændrer karakter (Traxler, 1994, citat: 11; Falkner, 1996a: 6; Schmitter og Grote, 1997: 19). Mere problematiserende vurderinger af den østrigske korporatismes udvikling i EU findes dog også (Marker, 1995).

I henseende til korporative træk har Danmark adskilt sig fra Østrig ved at repræsentere en noget mere pluralistisk korporatisme, eller korporativ pluralisme (Heisler, 1979; Jordan, 1984), dvs. at interessemedieringen aldrig har været så monopoliseret og samordningsorganerne

ikke så fasttømrede som i Østrig (jf. Katzenstein, 1985; Buksti, 1983). Men derfor kan man ikke negligere de korporative træk, der har været - primært med hensyn til organisationernes integration i den politiske proces - og som tilsyneladende snarest er blevet forstærket i løbet af 1980'erne (Christiansen og Sidenius, 1995). Der er altså ikke tale om et trade-off mellem regional politisk integration i EU - og en hertil knyttet politisk aktivitet - og danske organisationers nationale politiske deltagelse.

Spørgsmålet er derfor, om væksten i politisk deltagelse - der her bruges som en lidt amputeret indikator på et korporativt beslutningssystem - mere positivt kan hænge sammen med den politiske udvikling i EU. En del taler for det. Analyse af den engelske case tyder på, at det britiske medlemskab af EF har skabt korporative relationer mellem den britiske stat og arbejdsgiverinteresser med hensyn til at implementere beslutninger i EF (Sargent, 1985b). Det passer med medlemslandenes generelle ansvar for at implementere direktiverne fra Brussel, der yderligere har fået større betydning med det Indre Marked; og det passer med de (senere) sociale bestemmelser i EU, der netop muliggør national implementering af socialpolitiske beslutninger.

Påstanden om de generelt svage euro-organisationer er tydeligvis en myte, fordi disse organisationer klart har en plads i den politiske proces på EU-niveau (Greenwood, 1997a; 1997b). Samtidig er påvisningen af, at de politisk aktive danske interesseorganisationer ofte er medlem af og aktive i euro-organisationer (Sidenius, 1997) tegn på, at EU mere generelt genererer politisk aktivitet i delvist korporative institutioner i det regionale politiske samarbejde. Selv om det ikke ud fra de foreliggende data er muligt at

sondre mellem deltagelse i forbindelse med politikken tilblivelse og dens implementering, tyder meget på, at EU over hele den politiske beslutningsproces skaber politisk aktivitet, der i dansk sammenhæng udspiller sig i delvist korporative rammer.

Ved Danmarks medlemskab af EF blev der oprettet såkaldte paragraf 2-udvalg med sigte på administrationen af landbrugspolitik og fiskeripolitik, og heri er de væsentligste organisationer repræsenteret (Nedergaard *et al.*, 1993: 49). Brede betydning har dog de specialudvalg, der under ministeriernes EU-udvalg er med til at forberede den danske stillingtagen til EU-Kommissionens beslutningsforslag. Antallet af specialudvalg har varieret over tid, men af de 29 udvalg, der eksisterede i 1994, havde de 15 repræsentanter fra en eller flere interesseorganisationer (Jacobsen, 1994; Nedergaard, 1994: 293-296). Også mere generelt - først og fremmest i relation til departementer og styrelser - deltager danske organisationer i det nationale politiske system som følge af EU (jf. Sidenius, 1997: tabel 4.1).

En konklusion i retning af, at EU ikke underminerer de korporative træk i det danske politiske system, men snarere styrker dem, vil givet kunne underbygges ved at analysere det seneste tiårs koncentration blandt interesseorganisationerne. Specielt inden for industri, handel og finanssektor, men også på LO-området, er der blevet færre og større organisationer tilbage, hvilket yderligere kan fremme interessemediering i korporativ retning. Men andre forhold indvirker også på et beslutningssystems korporative træk, for eksempel ændret politisk regulering af policy områder. Det er således bemærkelsesværdigt, at Dansk Industri i sommeren 1997 valgte at træde ud af Arbejds-

miljørådet, en klassisk korporativ institution, med den begrundelse, at den nye lov underordnede organisationerne arbejdsministeren (Dansk Industri, 1997a: nr. 21). De korporative træk i et lands politiske system påvirkes med andre ord ikke blot af EU's udvikling, men også af specifikt nationale forhold, som kan svække eller styrke påvirkningen fra EU's politik og institutioner.

Korporatismen lever - i EU og nationalt

Over tid har anvendelsen af korporatisme-begrebet gennemgået en forskydning fra interessemedierings-aspektet til politisk beslutningstagen-aspektet, og samtidig er dets forklarende potentiale blevet reduceret *qua* den løsnede sammenhæng mellem de to aspekter. Sideløbende er korporatismen i en række tilfælde blevet erklæret død. Uden at ende i en påstand om, at korporatismen ikke har gennemgået kriser og tilbageslag, er der i dag tilstrækkeligt belæg for at hævde, at korporatismen lever.

Teoretisk såvel som empirisk synes mesokorporatisme på EU-niveau at have mest for sig. I dag fremstår således et antal cases som stort set uanfægtede eksempler på vesteuropæisk mesokorporatisme. Endvidere er virksomheder og samarbejdende virksomheder uden om de etablerede organisationer magtfulde deltagere i den europæiske beslutningsproces. Rækkevidden af makrokorporatisme på EU-niveau er mere diskuteret, og der er hverken basis for vidtgående generaliseringer over samarbejdet i forbindelse med EU's sociale bestemmelser eller for meget optimistiske spill-over scenarier. Men vurderingen af også denne korporatisme må i dag være mere bekræftende end tidligere. Det ændrer naturligvis ikke ved, at

det regionale politiske samarbejde i EU også er præget af pluralisme og lobbyisme.

Den bekræftelse står endnu stærkere, når vi inddrager den nationale korporatisme. For det første synes den at kunne gennemføre en levedygtig tilpasning der, hvor den tidligere har stået stærkt - og dette på trods af EU-samarbejdets hyppige betoning af markedets og liberalistiske princippers fortrinligheder. Og for det andet - og potentielt langt mere vidtrækkende - synes i hvert fald dele af samarbejdet at generere korporative relationer - ikke bare i EU, men også nationalt. Løftestangen for denne udvikling er den øgede politiske substans i samarbejdet, senest ikke mindst ØMU'en og kriterierne for at deltage i dette projekt fra begyndelsen, som gør et øget samarbejde mellem staterne og de nationale organisationer mere og mere nødvendigt. I den udstrækning EU's integration fortsætter og følges af en faktisk "europæisering" af den nationale interessepolitik (Schmitter og Grote, 1997: 36), må det til overskriften tilføjes, at korporatismen har det bedre end længe.

Litteratur

- Buksti, Jacob A. (1983). "Organisationer og offentlig politik. Interesseorganisationernes deltagelse i den politiske beslutningsproces i Danmark og den danske forskningsmæssige udvikling på området", *Nordisk Administrativ Tidsskrift*, Vol. 64, Nr. 2, pp. 191-212.
- Bundgaard-Pedersen, Torben (1995). "Demokratiproblemer i danske EU-beslutningsprocesser", pp. 404-441 i Morten Madsen, Hans Jørgen Nielsen og Gunnar Sjöblom (red.), *Demokratiets mangfoldighed: Tendenser i dansk politik*, København: Forlaget Politiske Studier.
- Bundgaard-Pedersen, Torben (1997). "States and

miljørådet, en klassisk korporativ institution, med den begrundelse, at den nye lov underordnede organisationerne arbejdsministeren (Dansk Industri, 1997a: nr. 21). De korporative træk i et lands politiske system påvirkes med andre ord ikke blot af EU's udvikling, men også af specifikt nationale forhold, som kan svække eller styrke påvirkningen fra EU's politik og institutioner.

Korporatismen lever - i EU og nationalt

Over tid har anvendelsen af korporatisme-begrebet gennemgået en forskydning fra interessemedierings-aspektet til politisk beslutningstagen-aspektet, og samtidig er dets forklarende potentiale blevet reduceret *qua* den løsnede sammenhæng mellem de to aspekter. Sideløbende er korporatismen i en række tilfælde blevet erklæret død. Uden at ende i en påstand om, at korporatismen ikke har gennemgået kriser og tilbageslag, er der i dag tilstrækkeligt belæg for at hævde, at korporatismen lever.

Teoretisk såvel som empirisk synes mesokorporatisme på EU-niveau at have mest for sig. I dag fremstår således et antal cases som stort set uanfægtede eksempler på vesteuropæisk mesokorporatisme. Endvidere er virksomheder og samarbejdende virksomheder uden om de etablerede organisationer magtfulde deltagere i den europæiske beslutningsproces. Rækkevidden af makrokorporatisme på EU-niveau er mere diskuteret, og der er hverken basis for vidtgående generaliseringer over samarbejdet i forbindelse med EU's sociale bestemmelser eller for meget optimistiske spill-over scenarier. Men vurderingen af også denne korporatisme må i dag være mere bekræftende end tidligere. Det ændrer naturligvis ikke ved, at

det regionale politiske samarbejde i EU også er præget af pluralisme og lobbyisme.

Den bekræftelse står endnu stærkere, når vi inddrager den nationale korporatisme. For det første synes den at kunne gennemføre en levedygtig tilpasning der, hvor den tidligere har stået stærkt - og dette på trods af EU-samarbejdets hyppige betoning af markedets og liberalistiske princippers fortrinligheder. Og for det andet - og potentielt langt mere vidtrækkende - synes i hvert fald dele af samarbejdet at generere korporative relationer - ikke bare i EU, men også nationalt. Løftestangen for denne udvikling er den øgede politiske substans i samarbejdet, senest ikke mindst ØMU'en og kriterierne for at deltage i dette projekt fra begyndelsen, som gør et øget samarbejde mellem staterne og de nationale organisationer mere og mere nødvendigt. I den udstrækning EU's integration fortsætter og følges af en faktisk "europæisering" af den nationale interessepolitik (Schmitter og Grote, 1997: 36), må det til overskriften tilføjes, at korporatismen har det bedre end længe.

Litteratur

- Buksti, Jacob A. (1983). "Organisationer og offentlig politik. Interesseorganisationernes deltagelse i den politiske beslutningsproces i Danmark og den danske forskningsmæssige udvikling på området", *Nordisk Administrativ Tidsskrift*, Vol. 64, Nr. 2, pp. 191-212.
- Bundgaard-Pedersen, Torben (1995). "Demokratiproblemer i danske EU-beslutningsprocesser", pp. 404-441 i Morten Madsen, Hans Jørgen Nielsen og Gunnar Sjöblom (red.), *Demokratiets mangfoldighed: Tendenser i dansk politik*, København: Forlaget Politiske Studier.
- Bundgaard-Pedersen, Torben (1997). "States and

- EU Technical Standardization: Denmark, the Netherlands and Norway Managing Polycentric Policy-Making 1985-95", *Journal of European Public Policy*, Vol. 4, No. 2, pp. 206-224.
- Campbell, John L., J. Rogers Hollingsworth og Leon N. Lindberg (eds.) (1991). *Governance of the American Economy*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Cawson, Alan (1985). "Introduction. Varieties of Corporatism; The Importance of the Meso-level of Interest Intermediation", pp. 1-21 i Alan Cawson (ed.), *Organized Interests and the State. Studies in Meso-corporatism*, London: Sage.
- Cawson, Alan (1986). *Corporatism and Political Theory*, Oxford: Blackwell.
- Cawson, Alan (1992). "Interests, Groups and Public Policy-Making: The Case of the European Consumer Electronics Industry", pp. 99-118 i Justin Greenwood, Jürgen R. Grote og Karsten Ronit (eds.), *Organized Interests and the European Community*, London: Sage.
- Cawson, Alan, Kevin Morgan, Douglas Webber, Peter Holmes og Anne Stevens (1990). *Hostile Brothers. Competition and Closure in the European Electronics Industry*, Oxford: Clarendon Press.
- Christiansen, Peter Munk og Niels Chr. Sidenius (1995). "Korporatisme på retur?", *Politica*, 27. årg., Nr. 4, pp. 436-449.
- Christoffersen, Poul Skytte (1992). *Traktaten om Den Europæiske Union*, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Cram, Laura (1997). *Policy-Making in the EU. Conceptual Lenses and the Integration Process*, London: Routledge.
- Damgaard, Erik (1981). "Politiske sektorer: Jern- trekanten eller løse netværk?", *Nordisk Administrativ Tidsskrift*, Vol. 62, Nr. 4, pp. 396-411.
- Dansk Industri (1997a). *Ugemagasinet Industrien*.
- Dansk Industri (1997b). *Årsberetning 1996-97*.
- Dølvik, Jon Erik (1997). "The ETUC and Development of Social Dialogue and European Negotiations After Maastricht", *Arena working paper*, No. 2, January 1997.
- Falkner, Gerda (1996a). "The Transformation of Governance in the EU: Dilemmas of Corporatism", paper for the 24th ECPR Joint Sessions of Workshops (workshop: The transformation of Governance in the European Union), Oslo, March 29 - April 3, 1996.
- Falkner, Gerda (1996b). "European Works Councils and the Maastricht Social Agreement: Towards a New Policy Style?", *Journal of European Public Policy*, Vol. 3, No. 2, pp. 192-208.
- Falkner, Gerda (1996c). "The Euro-Agreement on Parental Leave: From Pluralism to Corporatism in European Social Policy?", paper for the 8ième Colloque International de la Revue "Politiques et Management Public" (1.7: Acteurs et processus des politiques européennes: Les politiques de l'Union Européenne - II), Paris, 20-21 juin, 1996.
- Falkner, Gerda (1997). "Corporatist Governance and Europeanisation: No Future in the Multi-Level Game?", *European Integration online Papers*, Vol. 1, No. 11.
- Folketingets EU-Oplysning (1997). *Konsoliderede tekst vedrørende "Traktaten om Den Europæiske Union" og "EF-Traktaten". Arbejdsdokument (version 1.6)*, København: Christiansborg.
- Gorges, Michael J. (1996). *Euro-Corporatism? Interest Intermediation in the European Community*, Lanham, MD: University Press of America.
- Grant, Wyn (1989). *Government and Industry. A Comparative Analysis of the US, Canada and the UK*, Aldershot: Edward Elgar.
- Grant, Wyn (1993). "Pressure Groups and the European Community: An Overview", pp. 27-46 i Sonia Mazey og Jeremy Richardson (eds.), *Lobbying in the European Community*, Oxford: Oxford University Press.
- Grant, Wyn, William Paterson og Colin Whitston (1988). *Government and the Chemical Industry. A Comparative Study of Britain and West Germany*, Oxford: Clarendon Press.
- Greenwood, Justin (1997a). *Representing Interests in the European Union*, London: Macmillan.
- Greenwood, Justin (1997b). "What's So Special About the Transnational Level in Collective Action? The Case of European Level Interest Representation", paper for the XVIIth World Congress of the International Political Science Association, Seoul, August 17-21, 1997.
- Greenwood, Justin og Karsten Ronit (1992). "Established and Emergent Sectors: Organi-

- zed Interests at the European Level in the Pharmaceutical Industry and the New Biotechnologies", pp. 69-98 i Greenwood, Justin, Jürgen R. Grote and Karsten Ronit (eds.), *Organized Interests and the European Community*, London: Sage.
- Heisler, Martin O. (1979). "Corporate Pluralism Revisited: Where is the Theory?", *Scandinavian Political Studies*, Vol. 2, No. 3, pp. 277-297.
- Hollingsworth, J. Rogers, Philippe C. Schmitter og Wolfgang Streeck (eds.) (1994). *Governing Capitalist Economies. Performance and Control of Economic Sectors*, New York: Oxford University Press.
- Haas, Ernst N. (1958). *The Uniting of Europe. Political, Social and Economical Forces 1950-1957*, London: Stevens and Sons.
- Jacobsen, C. Boye (1994). "Den danske forvaltnings EU-opbygning. Struktur og relationer til organisationer og EU's institutioner", *Nordisk Administrativt Tidsskrift*, Vol. 75, Nr. 3, pp. 211-223.
- Jordan, Grant (1981). "Iron Triangles, Wolly Corporatism and Elastic Nets: Images of the Policy Process", *Journal of Public Policy*, Vol. 1, No. 1, pp. 95-123.
- Jordan, Grant (1984). "Pluralistic Corporatism and Corporate Pluralism", *Scandinavian Political Studies*, Vol. 7, No. 3, pp. 137-153.
- Jordan, Grant (1990). "Sub-governments, Policy Communities and Networks. - Refilling the Old Bottles?", *Journal of Theoretical Politics*, Vol. 2, No. 3, pp. 319-338.
- Jordan, Grant og Klaus Schubert (eds.) (1992). "Policy Networks", *European Journal of Political Research*, Vol. 21, Nos. 1-2, February (special issue).
- Katzenstein, Peter J. (1985). *Small States in World Markets. Industrial Policy in Europe*, Ithaca: Cornell University Press.
- Lash, Scott og John Urry (1987). *The End of Organized Capitalism*, London: Polity Press.
- Lewin, Leif (1992). *Samhället och de organiserade intressena*, Stockholm: Norstedts.
- Lewin, Leif (1994). "The Rise and Decline of Corporatism: The Case of Sweden", *European Journal of Political Research*, Vol. 26, No. 1, pp. 59-79.
- Mandag Morgen* (ugebrev).
- March, James og Johan P. Olsen (1984). "The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life", *American Political Science Review*, Vol. 78, pp. 734-748.
- March, James og Johan P. Olsen (1989). *Rediscovering Institutions. The Organizational Basis of Politics*, New York: Free Press.
- Marker, Peter (1995). "Den østrigske korporatisme under forandring", *Politica*, 27. årg., Nr. 4, pp. 480-494.
- Marsh, David og R.A.W. Rhodes (eds.) (1992). *Policy Networks in British Government*, Oxford: Clarendon.
- Martinelli, Alberto og Wyn Grant (1991). "Conclusion", pp. 272-288 i Alberto Martinelli (ed.), *International Markets and Global Firms. A Comparative Study of the Organized Business in the Chemical Industry*, London: Sage.
- Mazey, Sonia og Jeremy Richardson (eds.) (1993). *Lobbying in the European Community*, Oxford: Oxford University Press
- McLaughlin, Andrew og Grant Jordan (1993). "The Rationality of Lobbying in Europe: Why are Euro-Groups so Numerous and so Weak? Some Evidence From the Car Industry", pp. 122-161 i Sonia Mazey og Jeremy Richardson (eds.), *Lobbying in the European Community*, Oxford: Oxford University Press.
- Nedergaard, Peter (1994). *Organiseringen af Den Europæiske Union*, København: Handelshøjskolens Forlag.
- Nedergaard, Peter, Henning Otte Hansen og Preben Mikkelsen (1993). *EF's landbrugspolitik og Danmark. Udviklingen frem til år 2000*, København: Handelshøjskolens Forlag.
- Nugent, Neill (1989). *The Government and Politics of the European Community*, London: Macmillan.
- Olson, Mancur (1982). *The Rise and Decline of Nations*, New Haven: Yale University Press.
- Pedler, R.H. og M.P.C.M van Schendelen (eds.) (1994). *Lobbying the European Union. Companies, Trade Associations and Issue Groups*, Aldershot: Dartmouth.
- Sargent, Jane (1985a). "The Organization of Business Interests for European Community Representation", pp. 213-238 i Wyn Grant, *Business and Politics in Britain*, London: Macmillan.
- Sargent, Jane (1985b). "Corporatism and the European Community", pp. 229-253 i Wyn Grant (ed.), *The Political Economy of Corporatism*, London: Macmillan.

- Schendelen, M.P.C.M. Van (ed.) (1993). *National Public and Private EC Lobbying*, Aldershot: Dartmouth.
- Schmitter, Philippe C. (1974/1979). "Still the Century of Corporatism?", pp. 7-52 i Philippe C. Schmitter og Gerhard Lehmbruch (eds.), *Trends Toward Corporatist Intermediation*, London: Sage.
- Schmitter, Philippe C. (1977/1979). "Modes of Interest Intermediation and Models of Societal Change in Western Europe", pp. 63-94 i Philippe C. Schmitter og Gerhard Lehmbruch (eds.), *Trends Toward Corporatist Intermediation*, London: Sage.
- Schmitter, Philippe C. (1981). "Interest Intermediation and Regime Governability in Contemporary Western Europe and North America", pp. 287-330 i Suzanne Berger (ed.), *Organizing Interests in Western Europe. Pluralism, Corporatism and the Transformation of Politics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Schmitter, Philippe C. (1982). "Reflections on Where the Theory of Neo-Corporatism Has Gone and Where the Praxis of Neo-Corporatism May Be Going", pp. 259-279 i Gerhard Lehmbruch og Philippe C. Schmitter (eds.), *Patterns of Corporatist Policy-Making*, London: Sage.
- Schmitter, Philippe C. (1989). "Corporatism is Dead! Long Live Corporatism!", *Government and Opposition*, Vol. 24, No. 1, pp. 54-73.
- Schmitter, Philippe C. og Jürgen Grote (1997). *The Corporatist Sisyphus: Past, Present and Future*, EU working paper SPS No. 97/4, Florence: European University Institute.
- Schmitter, Philippe C. og Wolfgang Streeck (1981). *The Organization of Business Interests. A Research Design to study the Associative Action of Business in Advanced Industrial Societies of Western Europe*, Berlin: Wissenschaftszentrum.
- Sidenius, Niels Chr. (1984). "Dansk industripolitik - beslutningsformer, interesser og statens relative autonomi", pp. 118-164 i Gorm Rye Olsen, Morten Ougaard og Niels Chr. Sidenius, *Stat, statskundskab, statsteori*, Århus: Forlaget Politica.
- Sidenius, Niels Chr. (1997). "A Collective Action Problem? Danish Interest Associations and Euro Groups", i Justin Greenwood og Mark Aspinwall (eds.), *Collective Action in the European Union: Interests and the New Politics of Associability*, London: Routledge (under udgivelse).
- Streeck, Wolfgang (1997). "Citizenship Under Regime Competition. The Case of the 'European Works Councils'", *Arena working paper*, No. 6, February 1997.
- Streeck, Wolfgang og Philippe C. Schmitter (eds.) (1985). *Private Interest Government. Beyond Market and State*, London: Sage.
- Streeck, Wolfgang og Philippe C. Schmitter (1991). "From National Corporatism to Transnational Pluralism: Organized Interests in the Single European Market", *Politics and Society*, Vol. 19, No. 2, pp. 133-164.
- Traxler, Franz (1994). "From Demand-Side to Supply-Side Corporatism?", paper for the XVth World Congress of the International Political Science Association, Berlin, August 21-25, 1994.
- Traxler, Franz og Philippe C. Schmitter (1995). "The Emerging Euro-Polity and Organized Interests", *European Journal of International Relations*, Vol. 1, No. 2, pp. 191-218.
- Westlake, Martin (1995). *The Council of the European Union*, London: Cartermill.
- Williamson, Peter J. (1989). *Corporatism in Perspective. An Introductory Guide to Corporatist Theory*, London: Sage.
- Zysman, John (1983). *Governments, Markets, and Growth*, London: Martin Robertson.